

2015 | 4

■ A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE

■ TARTALOMBÓL

- *BÁCSATYAI DÁNIEL*
JOGI MŰVELTSÉG, TÖRTÉNETÍRÁS
ÉS KANCELLÁRIA A 14. SZÁZADI
MAGYARORSZÁGON
- *WEISZ BOGLÁRKA*
A KINCSTARTÓI HIVATAL TÖRTÉNETE
A 14. SZÁZADBAN
- *VADAS ANDRÁS*
TERMINOLÓGIAI ÉS TARTALMI KÉRDÉSEK
A KÖZÉPKORI MALOMHELYEK KÖRÜL
- *TÓTH-BARBALICS VERONIKA*
A DUALIZMUS KORI FŐRENDIHÁZ ELNÖKEI
ÉS ALELNÖKEI
- *ÁBRAHÁM BARNA*
SZLOVÁK SAJTÓ ÉS KORMÁNYZATI
SAJTÓPOLITIKA A NAGY HÁBORÚ ÉVEI
ALATT
- *VARGA ZSUZSANNA*
FÖLDREFORMOK A II. VILÁGHÁBORÚ UTÁN
KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPÁBAN

TÖRTÉNELMI SZEMLE

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZEZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE
LVII. ÉVFOLYAM, 2015. 4. SZÁM

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN (felelős szerkesztő)

FÓNAGY ZOLTÁN, OBORNI TERÉZ, PÓTÓ JÁNOS, ZSOLDOS ATTILA (rovatvezetők)
GLÜCK LÁSZLÓ (szerkesztőségi munkatárs)

Szerkesztőbizottság

FODOR PÁL (elnök),
BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR,
GLATZ FERENC, MOLNÁR ANTAL, ORMOS MÁRIA,
OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ,
SZAKÁLY SÁNDOR, SZÁSZ ZOLTÁN,
VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája: tortenelmiszemle@btk.mta.hu

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

Weisz Boglárka: Ki volt az első kincstartó? A kincstartói hivatal története a 14. században	527
Tóth-Barbalics Veronika: A dualizmus kori főrendiház elnökei és alelnökei	541
Ábrahám Barna: Szlovák sajtó és kormányzati sajtópolitika a nagy háború éveitől	565
Varga Zsuzsanna: Földreformok a II. világháború után Közép- és Kelet-Európában	583

MŰHELY

Bácsatyai Dániel: Jogi műveltség, történetírás és kancellária a 14. századi Magyarországon	607
Vadas András: Terminológiai és tartalmi kérdések a középkori malomhelyek körül	619
Manhercz Orsolya: 1848–1849 traumájának felidézése az 1852-es császári utazás során	649

MÉRLEG

A birodalmi toposzok rombolója (<i>Vajnági Márta</i>)	663
---	-----

ÉLETMŰ

Biográfia(k)ban elbeszélni. H. Balázs Éva (1915–2006), a felvilágosodás korának kutatója (<i>Krász Lilla</i>)	671
--	-----

TÓTH-BARBALICS VERONIKA

A dualizmus kori főrendiház elnökei és alelnökei*

Az Országgyűlési Könyvtár munkatársainak munkájaként a közelmúltban megjelent az 1848–2002 közötti magyar országgyűlések elnökeinek változatos nyomtatott forrásanyagot felhasználó, hiánypótló életrajzgyűjteménye,¹ az életutak átfogó elemzése azonban még várat magára. Ehhez a történeti korszakokat átívelő elemzéshez tanulmányom a dualizmus kori főrendiház vezető tisztségviselői rekrutációjának (kiválasztási szempontjainak), főrendiházi funkcióinak és tevékenységének bemutatásával kíván hozzájárulni. Az alelnökök bevonását a főrendiház elnökségére vonatkozó vizsgálatba az indokolja, hogy több esetben tartósan helyettesítették az elnököt, ellátták feladatait, továbbá az alelnökök jelentős részénél ez a tisztség az országgyűlési pályafutás köztes, a főrendiházi elnöki pozícióra szóló kinevezést megelőző állomása volt.² Tanulmányomban az említett életrajzgyűjteményre, valamint a dualizmus kori országgyűlési almanachokra és levéltári forrásokra támaszkodó biográfiai elemzés útján az említett tisztségviselők életpályájának egyéni sajátosságain kívül, a prozopográfia módszerének alkalmazásával, megkísérlem feltárni a kollektív jellemzőket is.

A főrendiház elnökségének kinevezése

A rendi országgyűlés felsőtábláján a nádor (aki az egész diéta elnöke is volt), akadályoztatása esetében az országbíró, és ha ő is gátolva volt, a főtárnokmester elnökölt.³ Az 1848:4. tc. 7. §-a kimondta, hogy „[e]lnököt és egy másodelnököt a fő-

* A tanulmány *A magyar főrendiház a dualizmus időszakában, különös tekintettel a ház 1885. évi reformjára és annak következményeire a magyar politikai életben* c. PhD-disszertáció átdolgozott fejezete. Elkészítését az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok – OTKA K 112429. nyilvántartási számú, „A dualizmus kori magyar országgyűlések tagjainak feltárása és társadalomtörténeti elemzése” c. pályázata támogatta.

1 Jónás Károly–Villám Judit: *A magyar országgyűlés elnökei 1848–2002*. Almanach. Argumentum, Bp., 2002. A két bevezető tanulmány közül az 1848–2001 közötti magyar történelemről szóló áttekintést Romsics Ignác, az 1848–1989 közötti hazai parlamentarizmustörténet összefoglalását Szabó Dániel és Gyarmati György írta.

2 Az 1865–1918 között alelnöki pozíciót betöltő másfél tucat személy harmada később főrendiházi elnöki kinevezést kapott.

3 A tárnokmester és a bán elnökhelyettesi szerepéről folyó 18. századi diétai vitákra, amelyekből a tárnokmester került ki győztesen ld.: *Szijártó M. István*: *A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708–1792*. Osiris, Bp., 2005. 111.

rendi táblához, a tábla tagjaiból, Ő felsége nevez ki, de jegyzőit, szinte saját tagjai közül, titkos szavazás útján a tábla maga választja”. Tehát, miközben ugyanezen törvény 8. §-a a képviselőház elnöki és alelnöki tisztjeinek betöltését a tagok titkos szavazására bízta, a főrendiház elnöki és másodelnöki⁴ tisztsége teljesen az uralkodói kinevezéstől vált függővé (szemben azzal, hogy a korábbi elnököt, a nádort – igaz, az uralkodó jelöltjeiből – a rendek választották),⁵ és így legalább elvi szinten elvált a rendi eredetű zászlósúri méltóságoktól. A gyakorlatban azonban részben tovább élt a rendi hagyomány, hiszen 1848. június 25-én V. Ferdinánd a főrendiház elnökévé a már 1839 óta helyettes elnökként tevékenykedő id. Mailáth György (1786–1861) országbíróvá nevezte ki.⁶ 1861-ben gr. Apponyi György (1808–1899) országbíró hivatalából következően és az uralkodótól kapott elnöki kinevezése alapján egyaránt elnökolt a főrendiházban. A hagyománynak megfelelően az alelnök a főtárnokmesterei méltóságot viselő ifj. Mailáth György (1818–1883) volt. 1865-ben Ferenc József ’Sennyey Pál (1822–1888) tárnokmestert nevezte ki a főrendiház elnökévé, gr. Cziráky János (1818–1884) főkamarszmestert pedig másodelnökké.⁷ ’Sennyey, aki egyszersemind a Helytartótanács elnöke is volt, 1867 februárjában, a felelős magyar kormány kinevezését megelőzően lemondott utóbbi posztjáról (felmentését kérte az uralkodótól), és miután kevéssel korábban betöltötték az országbírói méltóságot, főrendiházi elnöki tisztéről is.⁸ ’Sennyeyvel ellentétben Cziráky, aki 1860-ban nem fogadta el az országbírói hivatalt a magyar törvények visszaállításának elmaradására hivatkozva,⁹ 1867-ben továbbra is megtartotta másodelnöki tisztségét.

4 A 19. századi szóhasználat nem volt egyöntetű, a „másodelnök” szinonimájaként használták az alelnök kifejezést is.

5 Ugyanakkor helyettesei, az országbíró és a tárnokmester az uralkodó által kinevezett méltóságviselők voltak.

6 *Jónás K.–Villám J.*: i. m. (1. jz.) 185. A király Mailáth főrendiházi elnöki kinevezésével egy időben azonban – valószínűleg azzal összefüggésben, hogy gr. Keglevich Gábor tárnokmester 1848 márciusában lemondott méltóságáról, és ezt követően a tárnoki szék nem került betöltésre – alelnökké a nem országzászlós, de a főrendiházban születési joggal tag br. Perényi Zsigmondot nevezte ki.

7 Az 1865. évi december hó 10-dikére hirdetett országgyűlés főrendi házának irományai. Athenaeum, Pest, 1868–1869. (Az 1865. évi december hó 10-dikére hirdetett országgyűlés nyomtatványai) (= FI 1865–1868.) I. 1. sz. [1.] Az 1863-tól az országbírói méltóságot betöltő gr. Andrássy György 1865-ben betegségére hivatkozva lemondott méltóságáról, és az országgyűlésről is távol maradt. FI 1865–1868. I. 17. sz. 2. mell. 47.

8 Az országgyűlési elnökök életrajgyűjteménye szerint ’Sennyey 1867 februárjában tárnokmesterei méltóságáról is lemondott, de „a címet megtartva”. (*Jónás K.–Villám J.*: i. m. [1. jz.] 199., alapja a *Vasárnapi Újság*ban megjelent nekrológ félreérthető fogalmazása lehet: Báró Sennyey Pál (1824–1888). *Vasárnapi Újság* 1888. jan. 8. 22.) <http://epa.oszk.hu/html/vgi/kardexlap.phtml?id=30> (a letöltés ideje: 2014. aug. 4.). A főrendiház irataiban 1872. augusztus 29-i dátummal szerepel felmentése a tárnokmesterei méltóság alól. Az 1872-dik évi szeptember hó 1-jére kihirdetett országgyűlés főrendi házának irományai. I–VIII. Pesti Könyvnyomda Rt., [Bp.,] 1873–1875. (Az 1872-dik évi szeptember hó 1-jére kihirdetett országgyűlés nyomtatványai) I. 6. sz. 19.

9 A főrendiház új elnökei. *Vasárnapi Újság* 1883. jún. 3. 350.

Ferenc József 1867. február 12-én ifj. Mailáth Györgyöt országbíróvá még miniszteri ellenjegyzés nélkül,¹⁰ de 1867. március 22-én főrendiházi elnökké már az Andrássy-kormány javaslatára és ellenjegyzésével nevezte ki.¹¹ Az országbíró főrendiházi elnökké való kinevezésével folytatódott a hagyomány; ahogy a *Magyar Állam* egy 1883. évi cikkében írta, az Andrássy-kormány tiszteletben tartotta „a közjog szellemét, amikor Mailáth országbírót terjesztette elő a királynak kinevezésre”.¹² A főrendiházi elnöki és alelnöki tisztség betöltésére (a királyi kinevezéssel betöltött többi méltósághoz és tisztséghez hasonlóan) az alkotmányos korszak folyamán mindvégig a kormány tett javaslatot az uralkodónak. A főrendiházi elnök és alelnök(ök) egy-egy országgyűlés időtartamára kaptak kinevezést.¹³ Az elnök személyében 1867 után az első változás 1883-ban, Mailáth György országbíró halála után történt. A *Magyar Állam* fent idézett 1883-as cikke üdvözölte, hogy a meggyilkolt Mailáth főrendiházi elnök helyének betöltésére a hírek szerint Szógyény-Marich László (1806–1893) főkamarás-mester, 1875-től másodelnök¹⁴ a kiszemelt jelölt: „nem mulasztjuk el jó eleve kijelenteni, hogy a kormány akkor, midőn a zászlósurak egyikét jelölte ki ezen állásra egészen helyes úton jár”.¹⁵ Az országbírói méltóságot Mailáth halála után egyelőre nem töltötték be, Szógyény-Marich elnöksége idején is főkamarásmester maradt (a főrendiháznak születési jogon és Fejér megye főispánjaként is tagja volt). Szógyény elnöksége alatt újra Cziráky lett az alelnök, majd az ő 1884 februárjában bekövetkezett elhunytá után br. Vay Miklós (1802–1894) koronaőr. A főrendiházi elnökségben 1884 őszén bekövetkezett változás hátterében – Szógyény-Marich addigi elnök helyett br. ’Sennyey Pált nevezte ki az uralkodó – Tisza Kálmán ’Sennyeyvel kötött politikai megállapodása állt.¹⁶ ’Sennyey röviddel főrendiházi elnökké kinevezése előtt megkapta az országbírói méltóságot.¹⁷ A főrendiházi reformra vonatkozó törvényjavas-

10 Nincs nyoma a főrendiház nyomtatványaiban annak, hogy az országbírói kinevezésről a főrendiház hivatalos értesítést nyert volna (szemben a későbbi zászlósúri kinevezésekkel).

11 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest; = MNL-OL), Miniszterelnökségi Levéltár, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (K 27), Minisztertanácsi jvk. 1867. márc. 18. (8. ülés) 3. pont. (<http://www.digitarchiv.hu/faces/kereso.jsp>; a letöltés ideje: 2015. jún. 14.); FI 1865–1868. I. 44. sz. 122. A főrendiház reformjára irányuló kormányzati szándékot jelzi, hogy amikor a minisztertanács a kinevezési javaslatról döntött, Mailáth elnökségének tervezett időtartamát akként határozta meg, hogy „addig is, míg az országgyűlés felsőháza törvényhozási rendes úton véglegesen szabályoztatnék”.

12 Magyar Állam 1883. ápr. 26. (6986.-114. sz.) 1.

13 Az 1848:4. tc. 8. §-a értelmében az országgyűlés elején, a főrendiházi elnök kinevezéséről szóló királyi leirat kihirdetéséig a főrendiház legidősebb (jelen lévő) tagja korelnökként vezette az ülése(ke)t.

14 Szógyény 1873-ban nyert főkamarásmesteri kinevezést (miután Cziráky János tárnokmester lett), és 1875-ben váltotta fel Czirákyt a főrendiházi másodelnökségben.

15 Magyar Állam 1883. ápr. 26. (6986.-114. sz.) 1.

16 Szógyény leköszönése előtt három hónappal, 1884 szeptemberében elnyerte a tárnokmesteri méltóságot.

17 A felterjesztést mindkét méltóságra az 1884. november 26-i minisztertanácson határozta el a kormány: MNL-OL K 27 Minisztertanácsi jvk. 1884. nov. 26. (28. ülés) (1. pont: országbíró), (2. pont: főrendiházi elnök).

lat idején tehát a főrendiház elnöke ’Sennyey Pál, alelnöke Vay Miklós volt. A főrendiházi reformot követően mindketten örökös tagsági jogukat gyakorolták, de emellett ’Sennyey zászlósúrként, Vay pedig koronaörként és református főgondnoki hivatala révén is rendelkezett tagsággal.

Az 1885:7. tc. 15. §-a alapján a főrendiház elnökségét továbbra is a miniszterelnök felterjesztésére az uralkodó nevezte ki a főrendiház tagjai közül egy-egy országgyűlés tartamára,¹⁸ illetve időközbeni üresedés esetén. A főrendiházi reform annyi változást hozott, hogy a főrendiháznak ezt követően egyidejűleg két alelnöke lett. A változtatásban a főrendiház zavartalan munkaképességének biztosítása lehetett a szempont, a minta pedig a magyar képviselőház kéttagú (választott) alelnöksége mellett¹⁹ talán az ausztriai Herrenhaus, amelynek 1870-től két-két, az uralkodó által kinevezett alelnöke volt.²⁰ Az 1885:7. tc. a reform életbe léptetésekor nem írt elő tisztújítást, egyébként pedig (mivel nem új országgyűlés, csak új ülészak kezdődött) ez 1885 őszén nem lett volna aktuális. Ennek ellenére 1885 szeptemberében Tisza Kálmán miniszterelnök nemcsak egy új alelnök, hanem a teljes elnökség kinevezésére tett felterjesztést. A minisztertanács határozata alapján elnöknek ismét ’Sennyeyt, alelnököknek pedig az addigi br. Vay Miklós mellé a másik koronaörk, Szlávy Józsefet (1818–1900) javasolta. Tisza ez utóbbival kapcsolatban csak annyit írt, hogy „hazafiú[i] és a legfelsőbb trón iránti érdemei, valamint politikai működése sokkal ismertebb Felsőged előtt, semhogy szükséges volna jellemzésébe bocsátkoznom”.²¹ Tisza tehát a felterjesztésben nem hivatko-

18 Ellentétben az ausztriai Urak Házával, amelynek elnökét és két alelnökét ülészakonként nevezte ki az uralkodó. Ld.: Stenographisches Protokolle des Herrenhauses. 1861–1918. (<http://alex.onb.ac.at/sph.htm#LISI> [a letöltés ideje: 2015. ápr. 25.]

19 A képviselőházban már az 1848:4. tc. (az országgyűlés évenkénti üléséről) bevezette két alelnök választását. A főrendiház esetében az ülések száma és hossza ezt nem tette szükségessé, azonban (mint ez a főrendiház elnöki hivatalának levéltári iratanyagából kiderül) a főrendiház elnöksége az ülések időpontját (miniszterelnöki megkeresés nyomán) sok esetben csak az ülés előtti napon vagy az ülés napján hirdette ki, így időnként az elnöknek és a másodelnöknek is nagy nehézséget okozott, hogy az ülés kezdetére megérkezzen a fővárosba.

20 Az osztrák törvények csak az elnökség uralkodó általi (1867-től ülészakonként történő) kinevezését, valamint (1873-tól) az elnök eskütételét tartalmazták, az alelnökök számát nem szabályozták, és a házszabályok sem rendelkeztek erről. A gyakorlatban 1870-ig egyidejűleg egy, attól kezdve 1917-ig kettő, 1917–1918-ban három alelnöke volt az Urak Házának. [Grundgesetz über die Reichsvertretung]. Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich 1861. 20/1861. 8. § (<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rgb&datum=1861>; a letöltés ideje: 2015. ápr. 16.); [Grundgesetz über die Reichsvertretung]. Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich 1867. 141/1867. 9. § (<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rgb&datum=1867>; a letöltés ideje: 2015. ápr. 16.); [Gesetz in Betreff der Geschäfts-Ordnung des Reichrates]. Reichsgesetzblatt für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder 1873. 94/1873. 1. § (<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rgb&datum=1873>; a letöltés ideje: 2015. ápr. 16.); Geschäfts-Ordnung des Herren-Hauses mit einem Anhang, enthaltend das Gesetz vom 30. Juli 1867, R.G.Bl. Nr. 104, über die Behandlung umfangreicher Gesetze im Reichsrathe. K.-k. Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1875. (= GOHH 1875.) II. fejezet.

21 Tisza Kálmán miniszterelnök felterjesztése I. Ferenc Józsefhez. Bp., 1885. szept. 17. 1885-2882., lelőhelye: MNL-OL Miniszterelnökségi Levéltár, Központilag iktatott és irattározott iratok (K 26) 1885-1573., 220. cs.

zott sem Szlávy korábbi főrendiházi tisztségére (1865-től 1867-ig főispánként a ház tagja és egyik jegyzője, 1882-től koronaőrként ismét főrend, számos főrendiházi bizottság tagja, 1884 őszétől az igazoló és a hármass bizottság elnöke volt), sem kormányzati szerepére (földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter, miniszterelnök, magyar, majd közös pénzügyminiszter), sem képviselőházi elnöki tapasztalatára (1879–1880). 1887-ben az új országgyűlés összeültét követően ismét az addigi elnökség került kinevezésre.²² Sennyey 1888-ban bekövetkezett halála után br. Vay Miklós rangidős alelnök nyert elnöki kinevezést, de ő továbbra is koronaőr maradt, nem lett országbíró. Feltehetően visszatetszést szült volna, ha az országgyűlés általi választással (ráadásul az alkotmányosság helyreállításának 1867. évi folyamata során)²³ elnyert közjogi méltóságát egy másik, királyi adomány útján elnyerhető tisztséggel cseréli fel. Vay megürült alelnöki helyét 1888 februárjában az örökös jogon főrendiházi tag gr. Csáky Albinnal (1841–1912) töltötték be, aki kinevezésével párhuzamosan elnyerte a főasztalnokmesteri méltóságot is. Tehát az egyik alelnök ismét zászlósúr is volt egyidejűleg (igaz, nem tárnokmester).²⁴ Csáky szűk hét hónap múlva, miután miniszter lett, lemondott.²⁵ A helyére azonban csak több mint egy évvel később, a bejelentést követő ülésszak elején nevezték ki gr. Károlyi Tibort (1843–1904).²⁶

Miközben az országbírói és a tárnokmesteri méltóság a törvény betűje szerint már 1848-ban elvált a főrendiház elnöki posztjától, és 1883-ban átmenetileg, 1888-ban pedig végleg megszűnt az országbírói és tárnokmesteri méltóság, valamint a főrendiházi elnökség „perszónaluniója” is, a főrendiházi elnökök, alelnö-

22 A továbbiakban az országgyűlések elején történt kinevezéseket csak akkor említem, ha azok személyi változással jártak.

23 Vay Miklóst 1867 júniusában, néhány nappal Ferenc József királlyá koronázása előtt, arra készülve választották meg koronaőrre.

24 MNL-OL K 27 Minisztertanácsi jkv. 1888. febr. 2. (4. ülés) 16. és 17. pont. A tárnokmester Szogyény-Marich 1888-ban országbíróvá történt kinevezésével egyidejűleg gr. Zichy Ferenc (addigi főasztalnokmester) lett. Zichy az 1890-es években a főrendiházban az országgyűlések elején több esetben korelnökként elnökölt.

25 A lemondását elfogadó, felmentését kimondó 1888. szeptember 22-i legfelső elhatározás főrendiházi bejelentése: Az 1887-dik évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés főrendi házának naplója. I–V. Szerk. Maszák Hugó. Pesti Könyvnyomda Rt., Bp., 1888–1892. (Az 1887-dik évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai) (= FN 1887–1892.) V. 1888. okt. 15. (24. ülés) 1. Csáky 1888 októberében lemondott a főrendiházi igazoló bírósági, a királyi és országos legfőbb fegyelmi bírósági, a közjogi és törvénykezési bizottsági, valamint a gazdasági bizottsági tagságáról. MNL-OL Országgyűlési Levéltár, Főrendiház, Elnöki iratok (K 3) 1888-517., 18. cs. Gr. Csáky Albin levele br. Vay Miklós főrendiházi elnöknek. 1888. szept. 30.

26 Az 1889. október 10-i legfelső elhatározás főrendiházi bejelentése: FN 1887–1892. VI. 1889. okt. 12. (42. ülés) 1. A késlekedés okának feltárása további kutatást igényel. Lehetséges, hogy összefügg a képviselőházi obstrukcióval, pontosabban azzal, hogy amiatt a főrendiháznak kevés tárgyalónalója volt. Az 1887–1892. évi országgyűlés második ülésszakában (1888. október 15.–1889. június 17.) a képviselőháznak 148, a főrendiháznak mindössze 18 ülése volt. Károlyi életrajzában tévesen 1888. októberi dátummal szerepel kinevezése: *Jónás K.–Villám J.*: i. m. (1. jz.) [223]–224.

kok kinevezésükkor egy ideig még rendelkeztek zászlósúri vagy legalábbis koronaöri címmel.

Az alkalmassági és politikai szempontok fokozatosan felülírták a korábbi szokást. Az alelnököknél a változást 1889-ben gr. Károlyi Tibor kinevezése jelezte, aki a háznak zászlósúri méltóságot nem viselő örökös tagja volt. 1894 tavaszán elhunyt br. Vay Miklós, ezután Ferenc József a főrendiház elnökévé Szlávy József alelnököt, alelnökké pedig br. Vay Béla (1830–1910) Borsod megyei főispánt nevezte ki, aki örökös jogon és református főgondnokként is a felsőház tagja volt. Az egyházpolitikai törvényjavaslatok tárgyalása idején tehát Szlávy József elnök, gr. Károlyi Tibor és br. Vay Béla alelnökök alkották a főrendiház elnökségét. Szlávy 1896 őszén, az új országgyűlés megnyitása előtt egészségi állapotára tekintettel felmentését kérte.²⁷ Az új elnök, Tóth Vilmos (1832–1898) kinevezésekor alig több mint egy éve volt a főrendiház tagja. Elődeivel ellentétben nem születés vagy méltóság, hanem élethossziglani kinevezés révén lett tag, azt követően, hogy 1895 nyarán nyugdíjazták a közös legfőbb számvevőszék éléről.²⁸ Tóth Vilmos, aki már az elnökség elnyerésekor betegeskedett (azon az ülésen sem vett részt, amelyen kinevezését bejelentették),²⁹ 1898 nyarán elhunyt. Gr. Károlyi Tibor lett az elnök, a megürült alelnöki helyre pedig a király Daruváry Alajost (1826–1902) nevezte ki, aki 1888-tól kúriai másodelnökként, majd nyugdíjazását követően, 1893 végétől élethossziglan kinevezett tagként volt a főrendiház tagja.³⁰ 1900 őszén azonban gr. Károlyi Tibor, Daruváry Alajos és Vay Béla is lemondott hivataláról. Mindhárman egészségügyi okokra hivatkoztak (Daruváry 74, Vay 70 éves volt; Károlyi ugyan csak 57, de tartósan betegeskedett és egy 1899-ben elszenvedett családi tragédia is megviselte).³¹ A főrendiház élére gr. Csáky Albint, helyetteseinek Ernuszt Kelement (1832–1917) és br. Kemény Kálmánt (1838–1918) nevezte ki az uralkodó. Ernuszt először 1871–1875 között mint Vas megyei főispán, majd 1897-től élethossziglani kinevezéssel volt a főrendiház tagja.³² Br. Kemény Kálmán

27 Jónás K.–Villám J.: i. m. (1. jz.) 111.

28 Tóth Vilmost belügyministersége (1871–1873) után hat évvel nevezte ki az uralkodó a közös számvevőszék élére, vagyis több mint másfél évtizedig állt az intézmény élén. A főrendiházi taggá kinevezésére vonatkozó miniszterelnöki felterjesztés (1895. okt. 24.): 1895-2522-ME, lelőhelye: MNL-OL K 26 1895-180, 338. cs.

29 Az 1896-dik évi november hó 23-ára hirdetett országgyűlés főrendi házána naplója. I–V. Pesti Könyvnyomda Rt., [Bp.,] 1898–1901. (Az 1896-dik évi november hó 23-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai) I. 1896. nov. 27. (2. ülés) 3–4. Az üléseken legtöbbször br. Vay Béla alelnök elnökölt helyette.

30 A főrendiházi taggá kinevezésére vonatkozó miniszterelnöki felterjesztés (1893. dec. 18.): 1893-3020-ME, lelőhelye: MNL-OL K 26 1893-2985, 314. cs.

31 Gróf Károlyi Tibor (1843–1904). Vasárnapi Újság 1904. ápr. 10. 234. Leköszönésekor a tizenkét éven át alelnök, ill. elnök Károlyi és a hat éven át elnök Vay a Vaskoronarend 1. osztályában, a csak két éven át alelnök Daruváry legfelső elismerésben részesült. MNL-OL K 27 Minisztertanácsi jkv. 1900. szept. 26. (27. ülés) 2. pont.

32 Csáky elnöki kinevezésekor országgyűlési képviselő volt, ezért ténylegesen csak 1900. november 20-án foglalta el elnöki székét. Jónás K.–Villám J.: i. m. (1. jz.) 230. Az Ernuszt főrendiházi taggá kinevezésére vonatkozó miniszterelnöki felterjesztés (1897. szept. 14.): 15835-ME, lelőhelye: MNL-OL K 26 1897-88., 385. cs.

1885-ben választott tagként őrizte meg főrendiházi tagságát. Ernuszthoz hasonlóan korábban főispán volt, de már a főrendiház reformja után, 1885-től 1895-ig. Az új elnökség csak kissé volt „ifjabb” a lemondottnál: kinevezésekor Csáky 59, Ernuszt 68, Kemény 62 éves volt. A következő két országgyűlési ciklus elején ismét ugyanez az elnökség nyert kinevezést. Ernuszt azonban 1905 nyarán lemondott,³³ helyét decemberben gr. Széchényi Sándor (1837–1913) foglalta el, aki a főrendiháznak örökös jogon volt a tagja, emellett 1884 októberétől a reformig Tolna megye főispánjaként is megillette a tagság (utóbbi tisztelet 1905 végéig töltötte be).³⁴ Csáky Albin 1906. február 19-én, miután az országgyűlést katonaság igénybevételével feloszlatták, lemondott az elnökségről.³⁵ Az uralkodó 1906 májusában, már a koalíciós kormány javaslatára, az új országgyűlés megnyitása előtt gr. Dessewffy Aurél (1846–1928) örökös tagot nevezte ki elnökké, az alelnöki posztot pedig ismét Széchényi Sándor és Kemény Kálmán kapta.³⁶ 1910 elején, a Khuen-Héderváry-kormány kinevezése után, de még az országgyűlés berekesztése előtt a király Dessewffyt saját kérésére felmentette elnöki tiszte alól.³⁷ A választások után, az új ciklus kezdete előtt (1910. június 18-án) ismét Csáky Albin lett elnök, alelnökök pedig Széchényi és Kemény maradtak.³⁸ Kemény azonban nem egészen egy évvel

33 1905. augusztus 29-én mentette fel Ferenc József az alelnöki hivatala alól. FI 1905–1906. I. 28. sz. 46. A *Magyar Tudósító* által 1906-ban kiadott országgyűlési almanachban 1906. szeptember 16-a (A magyar országgyűlés. A főrendiház és a képviselőház tagjainak életrajzi adatai. Kiadja a Magyar Tudósító szerkesztősége. Jókai Könyvny., Bp., 1906. http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al906_11/index.htm [a letöltés ideje: 2015. jan. 14.]) [= Ogy. almanach 1906–1911.] 138.), az 1910-ben megjelent almanachban viszont a helyes dátum szerepel. (Sturm-féle országgyűlési almanach 1901–1915. Rövid életrajzi adatok az országgyűlés tagjairól. Szerk. Végváry Ferenc–Zimmer Ferenc. Bp., 1910. http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al910_15/index.htm [a letöltés ideje: 2014. nov. 22.]) [= Ogy. almanach 1910–1915.] 172.)

34 A *Magyar Tudósító*-féle országgyűlési almanachban a főispánságról való lemondásának dátumaként 1905. november 30., vagyis a Kristóffy belügyminiszternek a megyék elleni november 18-i retorziós rendelete utáni időpont szerepel. (Ogy. almanach 1906–1911. 103.) Széchényi azonban már 1905 februárjában (a Szabadelvű Párt választási vereségét követően) lemondott, majd Fejérváry miniszterelnök kérésére visszakozott, végül 1905. december 6-án mentette fel állásából a belügyminiszter. 1906 márciusában a megyei közgyűlés a volt főispán javaslatára ellenzéki, de mérsékelt hangú határozatot fogadott el. *Gádál Zsuzsanna*: Tolna vármegye és az 1905–1906. évi nemzeti ellenállás. A Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve 14. (1988) 372., 377–378.

35 *Jónás K.–Villám J.*: i. m. (1. jz.) [227].

36 MNL-OL K 27 Minisztertanácsi jkv. 1906. máj. 15. (32. ülés) 36. pont.

37 Az országgyűlési elnökök életrajzgyűjteménye Dessewffy főrendiházi elnöksége végterminusának lemondása dátumát, 1910. február 10-ét tekinti. A Dessewffyt az elnöki tisztség alól felmentő uralkodói döntés kelte (a királyi leiratnak a főrendiház irataiban közölt szövege alapján) azonban néhány nappal későbbi, február 16-i. (*Jónás K.–Villám J.*: i. m. [1. jz.] [233], 235.; Az 1906-dik évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés főrendiházának irományai. I–XX. Pesti Könyvnyomda Rt., Bp., 1906–1910. [1906-dik évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai] [= FI 1906–1910.] XX. 903. sz. melléklete 47.) Dessewffy jóval elnöksége után, 1917-ben nyert országbírói kinevezést.

38 Az 1910-dik évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés főrendiházának irományai. I–XXV. Pesti Könyvnyomda Rt., Bp., 1910–1918. (Az 1910-dik évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai) (= FI 1910–1918.) I. 2. sz. 2.

később, több mint tíz év alelnökség után lemondott. Utóda br. Jósika Samu (1848–1932), a főrendiház 1885-ben választott ötven tagjának egyike, korábbi király személye körüli miniszter lett.³⁹ 1912 szeptemberében a betegsége miatt lemondott Csáky helyét ő foglalta el az elnöki székben.⁴⁰ Csáky lemondásakor Széchenyi Sándor is lemondott – szintén egészségügyi okra hivatkozva – az alelnökségről.⁴¹ A két alelnöki helyet Vavrik Bélával (1835–1917), a Királyi Kúria másodelnökével és gr. Széchenyi Bertalan (1866–1943) örökös taggal töltötték be. Vavrik kinevezésekor már hetven felett járt, Széchenyi viszont csak 44 éves volt. Előbbi polgári származású jogi szakteknitely, utóbbi nagy múltú főnemesi család világotutazó, majd gazdálkodó sarja volt, egyben az előző alelnök fia. Az Esterházy-kormány kinevezését követően, 1917 júniusában az egész elnökség lemondott; Jósika helyére IV. Károly gr. Hadik-Barkóczy Endre (1862–1931) örökös tagot nevezte ki, Vavrik és Széchenyi alelnökök hivatalát pedig Günther Antal (1847–1920) kúriai elnök (1907–1909 között igazságügy-miniszter) és br. Kemény Árpád (1866–1941) örökös tag vette át. Az uralkodó, miután Hadik-Barkóczy felmentését kérte az elnökség alól, 1918. június 22-én br. Wlassics Gyulát (1852–1937), a közigazgatási bíróság elnökét (korábbi vallás- és közoktatásügyi minisztert) nevezte ki elnöknek, majd július elején a szintén lemondott Günther és Kemény helyére gr. Béldi Ákos (1846–1932) választott tagot (1905-ig Kolozs megye főispánját) és gr. Keglevich Gábor (1848–1926) örökös tagot alelnöknek.⁴² Hadik elnöksége idején nyolc, Wlassics elnöklésével pedig mindössze három főrendiházi ülésre került sor. Wlassics elnökölt a dualizmus kori főrendiház utolsó, 1918. november 16-i ülésén is.⁴³ (Az 1927-ben újjászervezett felsőház is Wlassicsot választotta elnökének, aki e tisztségét 1935-ig töltötte be.)⁴⁴

A főrendiházi elnök hivatali funkciói

A főrendiházi elnök hatás- és jogkörét, feladatait nagyobb részben a szokásjog, illetve a házszabályok, kisebb részben törvényi előírások határozták meg. Az 1848:4. tc. az elnökök feladatává tette az üléseken folyó tanácskozásokhoz szükséges csend és rend biztosítását (10. §), és rögzítette a hallgatóság megrendszabályozására alkalmazható eszközöket is (rendreutasítás, zárt ülés elrendelése, terembiztosok vagy karhatalom igénybevétele) (12–14. §§). Az 1885:7. tc.-ben az elnök fel-

39 Már a főrendiházi elnökségről leköszönése után, 1912 elejétől erdélyi református egyházkerületi főgondnoki jogcímen is tagsági joggal rendelkezett. FI 1910–1918. VII. 285. sz. 423.

40 FI 1910–1918. XI. 492. sz. 18. Csáky még 1894-ben lemondott a főasztalnokmesteri méltóságról. Főrendiházi elnökségéről való lemondása után Ferenc József tárnokmesterré nevezte ki.

41 MNL-OL K 27 Minisztertanácsi jkv. 1912. szept. 16. (20. ülés) 2. pont.

42 Az 1910-dik évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés főrendiházának naplója. I–V. Athenaeum, Bp., 1912–1919. (Az 1910-dik évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai) (= FN 1910–1918.) V. 1918. jún. 27. (113. ülés) 176.; FI 1910–1918. XXV. 1597. sz. 1.

43 FN 1910–1918. V. 1918. nov. 16. (116. ülés) 234–236.

44 Jónás K.–Villám J.: i. m. (1. jz.) 247.

adatköréről – a korábbi törvény és gyakorlat érvényességének kinyilvánítása mellett – csak annyi szerepelt, hogy ő nevezi ki a háznak az alelnökököt, a háznagyon és a jegyzőkön kívüli „egyéb hivatalnokait” (16. §), és hogy a képviselővé választást, pontosabban a mandátum elfogadásának tényét a főrendek az elnökek kötelesek bejelenteni (12. §). A törvény az alelnökök konkrét feladatairól nem rendelkezett és nem rögzített köztük rangsort sem.⁴⁵ A gyakorlatban az elnököt helyettesítették, elsősorban a ház üléseinek vezetésében. Az 1886:8. tc. a főrendiházi elnök és egy főrendiházi jegyző feladatává tette az örökös jogú családok nyilvántartására szolgáló Családkönyv hitelesítésében való közreműködést (2–3. §§), valamint előírta, hogy megszakadásról érkezett hír esetén a belügyminiszterrel a hivatalos lapban hirdetményt tegyen közzé az esetleges fiú utódok felkutatása érdekében (5. §).

A főrendiház elnökének, illetve az országbírónak törvényben rögzített bírói funkciói is voltak. Az 1868:54. tc. értelmében az országbíró a Királyi Kúria semmítő osztályának elnöke volt. Miután az 1881:59. tc. a semmítőszéket a legfőbb ítélőszékekkel egyesítette, ő lett az egész Kúria elnöke. Az 1884:38. tc. azonban az országbírói állást elválasztotta a kúriai bíraskodástól. Pauler Tivadar igazságügy-miniszter indoklása szerint tulajdonképpen már az 1870:16. tc. elkülönítette egymástól a legfelső bírói funkciót és az országbírói méltóságot, amennyiben a Kúria semmítőszéki osztályának elnökeként nem nevezte meg az országbírókat. Pauler azt hangoztatta, hogy „az 1881:59. törvény cikk az országbíró személyét főleg csakis azért említette meg, mivel akkoriban a semmítőszék élén az országbíró állott”, Mailáth György országbíró elhunytát követően azonban indokolatlanná vált a tisztség és a méltóság törvényi összekapcsolása.⁴⁶ A törvényváltoztatás apropója tehát személyi jellegű esemény volt, ám az igazságszolgáltatás modernizációjának szükségszerű velejárója volt a főbírói funkció és a rendi eredetű méltóság elválasztása. Pauler indoklását követően a főrendiház a törvényjavaslatot hozzászólás nélkül megszavazta. A sajtóban azonban a törvénymódosítást nem kísérte egyöntetű helyeslés. A *Pápai Lapok*, amely a változtatás okát ’Sennyey országbíróvá kinevezésében látta,⁴⁷ annak a véleményének adott hangot, hogy „[a]z igazságszolgáltatás iránti tisztelet volt abban mindig kifejezve, hogy az, aki a magyar igazságszolgáltatás élén áll, az egy közjogi országos nagy méltóságot representál. Az igazságügynek igaz érdeke nem kívánta, hogy a magyar bíróság meg legyen fosztva egykori fényes díszétől.”⁴⁸ Az 1885 októberében megjelent cikk arról azonban

45 Az időnként (pl. br. Vay Miklós esetében) előforduló „első alelnök” kifejezés valószínűleg arra utalt, hogy a két alelnök közül őt nevezte ki régebben az uralkodó. A főrendiház hivatalos irataiban és az elnökséget kinevező királyi leiratokban nem szerepelt ez a megkülönböztetés.

46 Az 1884-dik évi szeptember hó 25-ére [!, 27-ére] hirdetett országgyűlés főrendi házának naplója. I–III. Szerk. Maszák Hugó. Pesti Könyvnyomda Rt., Bp., 1885–1887. (Az 1884-dik évi szeptember hó 25-ére [!] hirdetett országgyűlés nyomtatványai) (= FN 1884–1887.) I. 1884. okt. 28. (11. ülés) 32–33.

47 ’Sennyey a kassai jogakadémián jogot végzett, de jelentősebb igazságszolgáltatási tapasztalattal nem bírt, bár tárnokmesterként (1865–1867) az 1868-ig fennálló Hétszemélyes Tábla tagja, az országbíró akadályoztatása esetén elnöke volt.

48 Igazságügyi törvényhozásunk. *Pápai Lapok* 1885. okt. 25. [1.] http://library.hungaricana.hu/hu/view/PapaiLapok_1885 (a letöltés ideje: 2015. ápr. 16.).

hallgatott, hogy a főrendiház reformja során a Királyi Kúria elnöke és másodelnöke (a budapesti királyi ítélőtábla elnökével együtt) hivatala jogán főrendiházi tagságot nyert. A főrendiházi elnöknek pedig – mint fentebb említettem – 1884 után is maradt bírói funkciója a királyi és országos legfőbb (kúriai) fegyelmi bíróság (1871:8. tc. 35. §) és az ítélőbírák felett ítélkező (közigazgatási) fegyelmi bíróság (1896:26. tc. 8. §) elnökeként.

A főrendiház házszabályai szerint a ház véleményét követve az elnök nyitotta meg, illetve a ház beleegyezésével ő függesztette fel és zárta be a főrendiház üléseit.⁴⁹ Vezette a tanácskozásokat, őrködött a csend és a rendszabályok megtartása felett, a kérdéstől eltérőket a kérdésre, a rendet sértő szónokot és a közbeszóló, hangoskodó tagokat rendre utasította (FHSZ 1848. 48–51. §§, FHSZ 1872. 48–50. §§; FHSZ 1886. 67. §).⁵⁰ A rendreutasított szónok előadhatta mentségét, másodszori rendreutasítást követően a ház határozatától függően a rendreutasítás ténye bekerült a jegyzőkönyvbe, és a rendreutasított a tárgyhoz többet nem szólhatott hozzá (FHSZ 1848. 49–50. §§; FHSZ 1872. 50–53. §§; FHSZ 1886. 68. §). Ez a szabályozás megegyezett az 1848. évi képviselőházi házszabályokéval (KHSZ 1848. 58. §).⁵¹ Az elnök a rendzavaró tagokkal szemben csengetéssel, név szerinti felszólítással, végső esetben pedig úgy léphetett fel, hogy „fövegének felvételével az ülést bizonyos időre felfüggeszti, mely egy óránál tovább nem terjedhet” (FHSZ 1848. 51. §). Ez utóbbi rendelkezésből az 1872. évi házszabály-módosításkor kikerült az immár anakronisztikusnak tartott „fövegfelvétel” (FHSZ 1872. 54. §; FHSZ 1886. 69. §). Az elnöknek a tagokkal szemben az 1848. évi házszabályokban szereplő fegyelmi jogköre a korszakban lényegében változatlan maradt. A képviselőházzal ellentétben a főrendiházban nem volt szükség szigorításra és részletesebb szabályozásra, hisz az üléseken rendreutasításra csak elvétve került sor.⁵²

49 A főrendiház és a képviselőház közös ülésein a képviselőházi elnökkel együttesen elnökölt, ld. A főrendiház házszabályai [1886]. In: A főrendiház szervezete megvilágítva a fennálló törvények, szabályok és rendeletek által. Kiad. Szerencs János. Pesti Könyvnyomda Rt., Bp., 1893. [A főrendiház 1886. január 30-i ülésén elfogadott szöveg.] <https://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/hsz/1893forendihaz/index.htm> (a letöltés ideje: 2015. jan. 1.) (= FHSZ 1886.) Függelék 3. § b) pont. Amikor itt és a továbbiakban a házszabályok előírásait ismertetem, nem állítom egyszersmind, hogy azok a gyakorlatban is minden esetben érvényesültek. Ez utóbbi kérdés további vizsgálat tárgyát képezheti, ugyanakkor megjegyzem, hogy érintőleges kutatásaim arra utalnak, hogy a főrendiház vezetését és tagjait általában az ügyrendben rögzített előírások betartása jellemezte.

50 A felsőház házszabályai [1848]. Landerer és Heckenast, Pest, 1848. <http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/hsz/1848felsohazrend/index.htm> (a letöltés ideje: 2014. febr. 15.) (= FHSZ 1848.); A főrendi ház házszabályai [1872]. Pesti Könyvnyomda Rt., Bp., 1885. [Az 1872–1875. évi országgyűlés kezdetén hatályba lépett főrendiházi házszabályok szövege] <https://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/hsz/1885forendihaz/index.htm> (a letöltés ideje: 2015. jan. 1.) (= FHSZ 1872.) és ld. az előző jegyzetet.

51 A képviselőházi házszabály [1848]. In: A képviselőház irományai 1848/49. <http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/hsz/1848kepvhaz/..%5Cindex1.htm> (a letöltés ideje: 2015. máj. 13.).

52 Az 1861–1910 közötti főrendiházi ülések naplójának mutatója egyetlen esetre utal. 1895 tavaszán az izraelita felekezet recepciójára vonatkozó törvényjavaslat végszavazásakor gr. Zichy Nándor kifejezte ellenvéleményét a kérdés megfogalmazásával kapcsolatban. Az elnöklő br. Vay Béla alelnök rendre intette Zichyt, azzal az indokkal, hogy a házszabály szerint a szavazás elkezdődé-

A főrendiházi házszabályok meghatározták a karzat rendzavaróival szembeni fellépés módjait is, az 1848. évi törvényt követve (FHSZ 1848. 13–15. §§, 18. §, 52. §; FHSZ 1872. 11–13. §§, 16., 55. §; FHSZ 1886. 89–93. §§). 1886-ban némileg bővítették az elnöknek a hallgatósággal szembeni jogkörét. Míg az 1872. évi házszabály úgy fogalmazott, hogy a törvényes rend biztosítására az elnök saját felelősségére kirendelhet rendőri és katonai fegyveres erőt (FHSZ 1872. 16. §),⁵³ addig a főrendiházi reform után született szabályozásban az is szerepelt, hogy az elnöknek a rendzavarók megfenyítésére „minden alkotmányos eszköz és fegyveres erő használata is saját felelősségére rendelkezésére áll” (FHSZ 1886. 93., 70. §). A házszabályok már 1848-tól fogva tartalmazták, hogy a csendzavarók a kitiltáson kívül a hatóság által is megfenyíttetnek (FHSZ 1848. 15. §; FHSZ 1872. 13. §; FHSZ 1886. 91. §). A hallgatósággal szemben erélyesebb fellépésre a főrendiházban sohasem volt szükség. Abban a néhány esetben, amikor a karzat hangoskodása megzavarta az ülést, elégségesnek bizonyult az elnöki rendreutasítás.⁵⁴

se után már nincs lehetőség felszólalásra. (Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés főrendi házána naplója. I–VII. Pesti Könyvnyomda Rt., [Bp.] 1892–1896. [Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai] [= FN 1892–1896.] V. 1895. máj. 16. [86. ülés] 185.) Kiseb horderejű rendzavarás volt, hogy a házassági jogról szóló törvényjavaslat folytatóságos tárgyalásánál ugyancsak gr. Széchenyi Bélának (gr. Széchenyi István fiának) a javaslat mellett tartott beszéde végén a baloldalon élénk taps hangzott fel. Szilágy József házelnök felszólította a tagokat, hogy tetszésüket ne tapssal, hanem éljenzéssel fejezzék ki. (FN 1892–1896. III. 1894. máj. 8. [49. ülés] 157.) Az 1910-es évek elején, a főrendiházi ellenzéki hangok felerősödésével került sor újra elnöki rendreutasításokra. 1913-ban Lukács László miniszterelnöknek a vesztegetési vádra vonatkozó főrendiházi interpellációra adott választát követően br. Jósika Samu főrendiházi elnök rendre utasította gr. Hadik Jánost először közbeszólásáért („Az ország érdeke van kockán, a renommeéja és a becületel!”), majd azon kijelentéséért, hogy a miniszterelnök „nem mer a dolog érdemében nyilatkozni, mert tudja, hogy akkor kiderülne az ő hazugsága”. (FN 1910–1918. II. 1913. márc. 13. [38. ülés] 93.) Jósika 1914 februárjában Hadikot azon kijelentésért utasította rendre, hogy a kormánypárti képviselők „meg vannak sértve már azáltal, hogy egy ilyen rendszer támogatására vállalkoztak és hogy az a pénz, melyet a munkapárti képviselők nagy száma elfogadott a választásokra, Lukács miniszterelnök által irreális módon szereztetett”. (FN 1910–1918. III. 1914. febr. 26. [52. ülés] 134.) A következő ülésen br. Prónay Dezső részeseült rendreutasításban azon szavaiért, hogy „a mai rendszer két dolgon sarkallik: a panamán és az erőszakon”, majd további két alkalommal azért, mert a tanácskozás folytatásának a következő napra halasztását követelő közbekiáltásaival zavarta az ülést. (FN 1910–1918. III. 1914. febr. 27. [53. ülés] 143., 175., 181.) Az ausztriai Urak Háza 1875. évi ügyrendje még a főrendiházi házszabályoknál is kevesebb fegyelmezési eszközről rendelkezett. A Herrenhaus elnöke a szónok tárgytól való eltérésére magyar társához hasonlóan figyelmeztetéssel, majd szömegvonással reagálhatott, de a tárgyalást zavaró tagokkal szemben csak a „zur Ordnung” felszólítással élhetett, az ülés felfüggesztésére nem volt lehetősége. GOHH 1875. 45–46. §§.

53 Ennek előzménye az 1848. évi házszabályokban: „a törvényhozás biztosítására az egész helybeli, mind nemzetőrségi, mind katonai erőt kirendelheti az elnök, saját felelőssége mellett” (FHSZ 1848. 19. §).

54 Miután 1866 áprilisában a képviselőház válaszfelirati javaslatának tárgyalásánál gr. Cziráky Jánosnak a felirathoz való hozzájárulás ellen irányuló indítványa a név szerinti szavazáson elbukott, az eredmény kihirdetését a karzaton is élénk éljenzés és taps fogadta. Sennyey elnök a hallgatóságot a tetszésnyilvánításoktól tartózkodásra intette és ismételt előfordulás esetére szigorúbb eljárást helyezett kilátásba. (FN 1865–1868. I. 1866. ápr. 18. [16. ülés] 120.) 1884-ben az

Szintén az elnök állapította meg a napirendet és a legközelebbi ülés napját, utóbbi „rendszerint a Ház beleegyezésével” (FHSZ 1872. 21. §; FHSZ 1886. 33–35., 67. §), és ő értesítette az ülések idejéről és napirendjéről a kormányt (FHSZ 1872. 48. §; FHSZ 1886. 67. §).⁵⁵ Az elnök feladata volt a felszólalásra jelentkezők regisztrálása a jegyzőkkel (FHSZ 1848. 21. §; FHSZ 1872. 17. §), a tárgyalás befejezésének kimondása (FHSZ 1886. 53. §), s ő tűzte ki szavazásra a tárgyalt kérdéseket (a többség beleegyezésével és a házszabályban rögzített sorrend szerint) (FHSZ 1848. 42., 45–46. §; FHSZ 1872. 25., 42., 45. §; FHSZ 1886. 54–57. §§). Végül ő mondta ki a többséget, illetve a ház határozatát (FHSZ 1848. 53. §).

A főrendiházi elnök a tárgyalás alatt bármikor jogosult volt a tanácskozási rend érdekében felszólalni (FHSZ 1848. 26. §; FHSZ 1872. 51. §; FHSZ 1886. 68. §). Ha az elnök a tárgyaláshoz tagként akart hozzászólni, akkor az elnöki széket az egyik alelnöknek adta át, és csak a határozathozatal után foglalta el a helyét újra (FHSZ 1886. 67. §).⁵⁶ Az 1848. évi főrendiházi házszabályok (a képviselőházzal szemben) még nem tartalmazták, hogy az ülést vezető elnöknek nincs szavazási joga (KHSZ 1848. 90. §). A szokásjog alapján azonban az volt az általános gyakorlat, hogy „az elnök a szükség legkiválóbb esetét kivéve, nem szavaz”.⁵⁷ Az 1886. évi házszabályok azonban már explicit módon is rögzítették, hogy az elnök csak a szavazategyenlőség esetén voksol (FHSZ 1886. 67. §).⁵⁸

Az elnök írta alá az ülések naplóbírálok által hitelesített jegyzőkönyvét (FHSZ 1886. 67. §). Az országgyűlés mindkét háza által elfogadott és a két ház közös „összeegyeztető bizottsága” által megvizsgált szövegű törvényjavaslatot a két elnök és egy-egy jegyző írta alá, s így terjesztette fel a kormány a királynak szentesítésre (FHSZ 1848. 60. §; FHSZ 1872. 73. §).⁵⁹ 1885-től a főrendiházi elnök átirat kíséretében megküldte a ház határozatait a képviselőház elnökének, bejelentette a képviselőháztól érkezett és a bizottságokhoz továbbított írásbeli üzeneteket (FHSZ

izraelita–keresztény házassági törvényjavaslat fölötti második szavazás közben gr. Széchenyi Béla támogató szavazatára a karzatról fűtty volt a reakció. Szőgyény elnök a karzatot rendreutasította. (Az 1881-dik évi szeptember 24-ére hirdetett országgyűlés főrendi házának irományai. I–IX. Pesti Könyvnyomda Rt., [Bp.] 1882–1884. [Az 1881-dik évi szeptember hó 24-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai] [= FN 1881–1884] II. 1884. jan. 14. [93. ülés] 144.)

55 A gyakorlatban az ülések időpontját gyakran a miniszterelnök kérésére tűzte ki az elnök.

56 A házelnök hozzászólását ehhez hasonlóan szabályozta a magyar képviselőház és az ausztriai Urak Háza házszabálya is. A képviselőház házszabályai [1878]. Schlesinger és Wohlauer, Bp., 1875. <http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/hsz/1878kepvhaz/index.htm> (a letöltés ideje: 2015. máj. 13.) 182. §; GOHH 1875. 43. §.

57 Mailáth György házelnök kijelentése. Az 1869-ik évi április hó 20-dikára hirdetett országgyűlés főrendiházának naplója. I–II. Szerk. Maszák Hugó. Pesti Könyvnyomda Rt., Pest, 1870–1872. (Az 1869-ik évi április hó 20-dikára hirdetett országgyűlés nyomtatványai) (= FN 1869–1872.) II. 1872. ápr. 4. (156. ülés) 457.

58 Eltért ettől az ausztriai szabályozás, ugyanis az Urak Házában az ülésen elnöklő személynek választások kivételével nem volt szavazati joga. Szavazategyenlőség esetén az elutasító álláspontot tekintették többségnek. GOHH 1875. 52–53. §§.

59 Az összeegyeztető bizottság élén felváltva a főrendiházi elnök (vagy az alelnökök egyike) és a képviselőházi elnök (vagy az alelnökök egyike) állt. Összetételét, működését országos határozat szabályozta. Ld.: FHSZ 1886. Függelék 5. §.

1886. 38., 66. §, Függelék 1. §). Iratok és beadványok kinyomtatásáról a főrendiház vagy elnöke önállóan döntött (FHSZ 1886. 83. §).

A házszabályok rögzítették az elnök feladatát a jegyzők és a bizottsági tagok választásánál (FHSZ 1848 5–6. §§; FHSZ 1872. 3. §; FHSZ 1886. 2., 4. §). A főrendiház reformját követően a bizottsági struktúra rögzítésével együtt került be a házszabályokba, hogy az elnök a tagokat a bizottságokba (továbbá jegyzővé, háznaggyá) való megválasztásukról írásban értesíti, és nyilatkozatot kér tőlük a tagság elfogadására nézve (FHSZ 1886. 24. §). Szükség esetén a főrendiházi elnök gondoskodott a naplói hitelesítők helyettesítéséről (FHSZ 1886. 32. §).

A tagok bejelenteni tartoztak az elnöknek távolmaradásukat, ő pedig a legközelebbi ülésen a ház tudomására hozta ezt (FHSZ 1848. 54. §; FHSZ 1872. 56. §; FHSZ 1886. 36. §).⁶⁰ 1872-ben kerültek bele a házszabályokba az elnök azon, már korábban is gyakorolt feladatai, hogy a meg nem hívott, de meghívásra jogosult tagok regálisát a kormány útján kieszközölje (FHSZ 1872. 4. §), továbbá hogy a törvényhatósági kérvényeket, felterjesztéseket és egyéb beadványokat a háznak bemutassa (FHSZ 1872. 47. §; FHSZ 1886. 66. §). A főrendiház reformját követően a meghívási eljárás módosult: a királyi meghívóért folyamodóknak a belügyminiszterhez kellett elküldeniük kérelmüket abban az esetben, ha az országgyűlés nem volt együtt (FHSZ 1886. 11. §).

Kezdetben az elnök jogkörébe tartozott a ház tisztviselőinek és a szolgálasmélyzetnek a kinevezése (FHSZ 1848. 17. §), 1872-től viszont már csak az irodai személyzet, a naplószerkesztők és a gyorsírók alkalmazása, valamint működésük felügyelete tartozott közvetlen hatáskörébe, a szolgálasmélyzetet a háznagy irányítása alá került (FHSZ 1872. 15. §, 50. §; FHSZ 1886. 67., 71., 77. §).⁶¹

60 Az 1886. évi házszabály hangsúlyozta, hogy a főrendiház tagjai kötelesek részt venni a ház tanácskozásaiban (FHSZ 1886. 36. §), be nem jelentett távollét esetére azonban továbbra sem állapított meg retorzíót.

61 1867 decemberében a főrendiház teljes személyzete irodaigazgatóból, két íróból, teremigazgatóból, két teremőrből és hat szolgából állt. 1868 végén hat főrendiházi alkalmazottat állandósítottak. 1886 végén a főrendiháznak (az elnököt és a háznagyot nem számolva) húsz alkalmazottja volt (nyolc tisztviselő és 12 szolga), 1918-ban viszont már 35 fő (12 tisztviselő, egy orvos, hét teremőr, egy kapus, 16 szolga). Az egyre bővülő tisztviselői kar kezdetben a főrendiházi iroda (élén irodaigazgatóval, majd elnöki titkárral), a század végén a főrendiházi iroda (élén az elnöki tanácsosi rangú főtitkárral), a naplószerkesztőség, valamint a képviselőházzal közös „gyorsiroda”, 1913-tól az elnöki és a háznagyivivatal, valamint a továbbra is közös gyorsíró iroda keretei között dolgozott. FI 1865–1868. I. 93. sz. 21., II. 303. sz. 423.; FN 1865–1868. I. 1868. dec. 7. (133. ülés) 630.; FI 1865–1868. II. 303. sz. 423.; FI 1884–1887. V. 303. sz. 105.; MNL-OL K 5 1895-46., 3. cs. Szolgálati utasítás főrendiházi iroda és naplószerkesztőség részére [1895]; FI 1906–1910. VI. 350. sz. 471. Szolgálati szabályzat a főrendiház hivatalai részére [1907]; FI 1910–1918. XIV. 625. sz. 10. Szolgálati szabályzat a főrendiház hivatalaiban alkalmazott személyzet részére [1913]; FI 1910–1918. XXIV. 1568. sz. 288.

Az elnökök politikai funkciója

Az ülések összehívása és vezetése területén érvényesülő széles hatás- és jogköre az elnök számára meghatározó szerepet biztosított a főrendiházban. A korabeli fel-fogás szerint a főrendiház a pártpolitikától független intézmény volt, ennél fogva az élén álló tisztségviselővel szemben is ez a kíváncsi fogalmazódott meg. Br. Wlassics Gyula 1918. június 27-én elnöki beköszönő beszédében ezt így fogalmazta meg: „Mindenekfelett pedig kötelessége a legszigorúbb pártatlanság, mert ha a kormány bizalmából jut is az elnökség e díszes méltóságba és politikai meggyőződésének szabadságát a ház rendje biztosítja, biztosítja pedig oly mérvben, hogy elhagyva az elnöki széket, annak még a ház padjairól is kifejezést adhat: mégis a főrendiház elnöksége és az ehhez fűzött kötelességi kör nem lehet semmiféle kormánynak, semmiféle politikai pártnak expozitívja. Ennek semleges szigetnek kell lennie, melynek a pártok vonalaiból úgy kell kiemelkednie, hogy a pártok és politikai szenvedélyek hullámverései oda fel ne érhessenek. Csak így lehet közmelegnyugvással biztosítani e díszes testület munkájának sikerét, melyet őseink bölcsessége a mérséklet eleméül illesztett a magyar alkotmány szerkezetébe.”⁶² Tizenhét évvel korábban, gr. Csáky Albin főrendiházi elnökké történő kinevezésekor a *Vasárnapi Újság* szintén az elnöki pozíció függetlenségét hangsúlyozta, ugyanakkor rámutatott arra, hogy a tisztség betöltőjének személyisége esetenként politikai súlyt adhat a tisztségnek: „Erről az elnöki méltóságról is nagyon elterjedt nézet az, hogy egyértelmű a nyugalmi helyzettel, hogy annak viselője nem aktív politikai tényező. Ez is csak annyiban felel meg a valóságnak, hogy a napi politika váltakozó hullámai nem érintik őt; de parlamenti válságos helyzetekben – amilyenekből bőven volt részünk ez ideig, s amilyeneket a parlamenti élet esélye minden bizonnyal fölvet ezután is – igen jelentékeny tényező. A korona ilyen esetekben mindig kikéri a két ház elnökeinek tanácsát. S itt aztán a tanács értékére nézve nem az állás méltósága esik latba, hanem az egyénnek belbecse.”⁶³

Az elnök függetlenségének kívánalma valószínűleg erőteljesen befolyásolta, hogy a főrendiházi elnökök, alelnökök a főrendiházi reform időszakig teljesen, és a későbbiek folyamán is jelentős arányban a származásuk, vagyoni helyzetük, korábbi politikusi pályájuk következtében tekintéllyel bíró főnemesek közül kerültek ki. A függetlenség iránti (legalább normaszzerűen érvényesülő) törekvés a későbbiek folyamán abban is szerepet játszott, hogy az 1910-es években elnöki, illetve alelnöki kinevezést kapott a politikailag függetlennek tekintett bírói kar több tagja (akik azért a gyakorlatban igenis kapcsolódtak a pártpolitikához).⁶⁴ A főrendiházi elnökök azonban, akik a kormány javaslata alapján kinevezett tisztségviselők voltak, nem lehettek teljesen autonóm politikai tényezők. Ezzel a helyzettel is

62 FN 1910–1918. V. 1918. jún. 27. (113. ülés) 177.

63 -y -s.: Gróf Csáky Albin. A főrendiház elnöke. *Vasárnapi Újság* 1900. okt. 28. 702.

64 Wlassics Gyula a szabadelvű párti kormányzás idején, 1895-től 1903-ig kultuszminiszter, Günther Antal a második Wekerle-kormány alatt, 1907-től 1909-ig igazságügy-miniszter volt, Vavrik Béla 1910 elején Lukács László kormányalapítási terveiben ugyanezen tárca várományosaként szerepelt.

összefüggött, hogy (a *Vasárnapi Újság* álláspontjával szemben) 1865–1918 között tisztsége betöltése idején a főrendiházi elnökök egyike sem gyakorolta a politikai élet alakulását meghatározó befolyást. Helyzetüket pontosan tükrözték az elnöki székfoglaló beszédek, amelyek általában formálisak voltak, az uralkodó iránti lojalitás kifejezésére és a tagok együttműködésének kérésére korlátozódtak, hiányzott belőlük bármiféle politikai tartalom „elnöki program” megfogalmazása. 1894-ig az 1860-as évek elején meghatározó politikai szerepet játszó konzervatív arisztokraták (az „októberi férfiak”) sorából került ki a főrendiház elnöksége. Lojalitásuk azonban a liberális kormányok – az uralkodó által kinevezett alkotmányos orgánusok – iránt nem volt kérdéses. Több főrendiházi elnök kinevezésének, illetve távozásának körülményei is árulkodnak kormányokhoz vagy kormánypártokhoz való kötődésről, jelezve a főrendiházi elnöki pozíció pártpolitikától függő jellegét. Sennyey Pál lemondása 1867 márciusában még a rendszerváltozással magyarázható. Az 1867–1884 közötti időszakban a képviselőházi pártpolitikai változásokat, illetve a kormányváltásokat nem kísérték a főrendiházi elnökségben változások. (Kivételnek számított, hogy 1875-ben a konzervatív Cziráky helyett a szintén konzervatív, de főispánként a mindenkori kormányhoz közelebb álló Szögyény-Marich lett az alelnök.)⁶⁵ Ezt az állandóságot részben Mailáth György házelnök tekintélyével, részben a főrendiháznak az izraelita–keresztény vegyes házassági törvényjavaslat tárgyalásáig elfoglalt, alapvetően a kormánnyal együttműködő politikai magatartásával magyarázom.

Br. Vay Miklós kinevezése alelnökké 1884-ben, röviddel a kormány főrendiházi kudarca után, már nem volt mentes a kormánypárti befolyás gyanújától. Vay 1883 szeptemberében még „agg korával járó gyengélkedés folytán, határozatlan időre” felmenteni kérte magát a főrendiház tanácskozásaiban való részvétel alól,⁶⁶ nem egészen fél évvel később viszont ő foglalta el a gr. Cziráky János halála folytán megürült alelnöki széket. A konzervatív *Magyar Állam* Vay kinevezését azzal kommentálta, hogy „[a] január 12-iki [ti. az izraelita–keresztény vegyes házassági törvényjavaslat elvetését eredményező] szavazásnak jeles mozdonya, gr. Cziráky János sírba szállt, és helyébe a korona által kevés idő múlva nem a győztes fenntartó többségnek, hanem a legyőzött kisebbségnek kebeléből választatik annak utódja, ki ama győzelmet nagy részben kivívta, választatik az, ki keblének, tekintélyének egész teljével a hazarontó tárgy és párt mellett száll síkra”.⁶⁷ Czirákyt – mint láttuk – nem az Andrássy-kormány nevezte ki alelnökké, ám a későbbiek folyamán a Deák- és a szabadelvű párti kormányok alatt ismételtelen kinevezést nyert.

A főrendiházi elnökök, alelnökök tevékenységében nem találtam Cziráky 1883-as, ellenzéket szervező magatartásához hasonlót. Igaz, Mailáth György házelnök nem tagadta, hogy a Szabadelvű Párt politikájának nem minden elemével ért egyet,⁶⁸

65 Ezen változás politikai okát azonban kétségesse teszi, hogy 1883-ban ismét Czirákyt nevezték ki alelnöknek.

66 FN 1881–1884. II. 1883. szept. 27. (80. ülés) 3.

67 K.: Mozgalom és ellenmozgalom. Magyar Állam 1884. márc. 18. (7306.-77. sz.) 1.

68 1869 nyarán, a bírói hatalom törvényi szabályozásának vitája során így határozta meg politikai álláspontját: „Midőn a fejedelem és a nemzet közti kiegyezés a koronázás által teljes törvényes

egyes kérdésekben pedig ellenzéki álláspontját kifejezésre is juttatta; többször intézett például interpellációt a kormány tagjaihoz.⁶⁹ Az igazságszolgáltatást érintő egyes törvényjavaslatokhoz módosító indítványt nyújtott be, illetve támogatta a főrendiház jogügyi bizottságának módosító indítványát.⁷⁰ Lónyay Menyhért pénzügyminisztert arra figyelmeztette, hogy a főrendiház ülésén elhangzott felszólalások helyénvalóságának megítélése a főrendiházi elnök (és nem egy kormánytag) feladata.⁷¹ Adataink szerint azonban Mailáth – ellentétben Czirákyval – a kormány javaslatával szembeni akció szervezésébe nem bocsátkozott. A későbbiek folyamán, különösen 1885 után már szinte elképzelhetetlen volt, hogy a főrendiház elnökségének tagja a kormány javaslata ellen szavazzon. Ismert gr. Dessewffy Aurél házelnök eljárása 1908-ban a gr. Želeński Róbert tőzsdeellenes indítványáról történő szavazáskor: a kormány érdekének megfelelően nemmel szavazott, ezt követően azonban lemondott az Országos Magyar Gazdasági Egyesület elnökségéről, mivel szavazata ellentétben állt az OMGE általa is többször hangoztatott álláspontjával.⁷²

Ahogy 1884-ben Vay Miklós alelnökké történő kinevezésének, úgy 1894-ben, az egyházpolitikai törvényjavaslatok tárgyalásának küszöbén Szlávy József elnökségének is politikai tartalma és üzenete volt: az új elnök katolikus – ráadásul a katolikus vallás- és tanulmányi alapokra felügyelő és azok kezelését ellenőrző bizottság kinevezett elnöke –, ugyanakkor korábban a liberális kormánypárt országgyűlési

alapot nyert, ha jól emlékszem, e helyen nyíltan kijelentettem, hogy szerintem a régi politikai pártok értelme megszűnt, és hogy az új alapon új pártalakulásnak, az eddigi árnyalatok újabb tömörülésének kell bekövetkeznie. Én tehát mint e hon hű polgárához illet, az adott alkotmányt jó hiszemben fogadtam el. De ez alkotmány keretén belül igenis megvan politikai hitvallásom, melynek egyes ágazatai az uralkodó iránytól, és meglehet, hogy az igen t. igazságügy-miniszter úr [Horvát Boldizsár] nézetétől is olykor eltérnek; és én sem ezeket feláldozni, sem kegyeletem kedvéssé vált tárgyait és tiszteletre méltó emlékeit megtagadni soha nem fogom.” FN 1869–1872. I. 1869. júl. 13. (14. ülés) 64.

69 Az 1875-dik évi augusztus hó 28-ára kihirdetett országgyűlés főrendi házának naplója. I–II. Szerk. Maszák Hugó. Pesti Könyvnyomda Rt., Bp., 1876–1878. (Az 1875-dik évi augusztus hó 28-ára kihirdetett országgyűlés nyomtatványai) II. 1876. dec. 19. (68. ülés) 199.; Az 1878-dik évi október [hó] 17-ére hirdetett országgyűlés főrendi házánek naplója. I–II. Szerk. Maszák Hugó. Pesti Könyvnyomda Rt., Bp., 1880–1881. (Az 1878-dik évi október hó 17-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai) I. 1879. márc. 29. (30. ülés) 120–121., III. 1881. máj. 31. (167. ülés) 344–345.

70 Pl. a bírák felelősségéről szóló törvényjavaslat tárgyalásánál olyan módosításra tett szövegezési javaslatot, hogy a fegyelmi bíróságban a törvényhozó testület (főrendiház) által delegált tagokat illeti az elsőbbség a felsorolásban és az elnöklésben a rendes bírákkal szemben. Az elsőfokú bíróságok újjászervezésére vonatkozó törvényjavaslat tárgyalásakor támogatta a bizottsági módosító indítványt abból a megfontolásból, hogy a bírói függetlenség elvével ellenkező lenne a kormánynak a törvényszékek felosztatásában szánt rendkívüli felhatalmazás. A főrendiház többsége az előbbi módosító indítványt elfogadta, az utóbbit viszont elutasította. FN 1869–1872. I. 1869. dec. 10. (24. ülés) 113.; FN 1872–1875. 1875. máj. 5. (153. ülés) 274–277.

71 FN 1869–1872. I. 1870. ápr. 26. (48. ülés) 233–234.

72 Szavazategyenlőség állt elő (26–26 főrend szavazott a javaslat tárgyalása mellett és ellen is), ezért Dessewffy nem tarthatott ki a szavazás elől. FN 1906–1910. III. 1908. júl. 3. (36. ülés) 36. Az esetet emlékiratában gr. Károlyi Mihály is megőrkítette mint OMGE-elnökké választásának előzményét. *Károlyi Mihály*: Egy egész világ ellen. Az utószót és a jegyzeteket írta Kiss György. Gondolat, Bp., 1965. 33.

képviselője, illetve kormánytag volt. Ez még akkor is jelentőséggel bírt, ha azután Szlávyt betegsége miatt az egyházpolitikai tárgyalások üléseinek egy részén a református br. Vay Béla alelnök helyettesítette. A Deák-párt egykori keménykezü belügy-miniszterének, Tóth Vilmosnak – aki alig egy évvel előbb lett csak az intézmény tagja – az elnökké való kinevezése 1896-ban szintén hordozhatott mögöttes, a kormány hatalmára utaló üzenetet a főrendiháznak az egyházpolitikai törvényhozással elégedetlen konzervatív katolikus tagjai irányában. Figyelemre méltó és a konzervatív politikai erők gyengeségét jelzi, hogy a 20. század elején az egyházpolitikai konfliktusok időszakának két kultuszminiszteréből is főrendiházi elnök lett. Az, hogy Széll Kálmán 1900-ban, gr. Tisza István 1905-ben, majd Khuen-Héderváry Károly 1910-ben gr. Csáky Albint, Wekerle Sándor pedig 1918-ban br. Wlassics Gyulát javasolta az uralkodónak elnökül, arra utal, hogy a liberális kormányoknak immár nem kellett tartaniuk attól, hogy a főrendiházi elnöki kinevezések a püspöki kar vagy a konzervatív katolikus világi főrendek ellenkezését váltják ki.

A főrendiház reformja utáni elnökök és alelnökök közül sok esetben egyértelműen kimutatható a kormánypárti kötődés. Az 1885–1918 között az elnökség tagjává kinevezett 21 főrend közül korábban 13-an kormánypárti országgyűlési képviselők voltak, négy pedig a Deák-párti, illetve a szabadelvű párti kormányzás idején főispán. Gr. Csáky Albin két házelnöki periódusa idején is élő kapcsolatot ápolt a kormánypárttal, hiszen 1899-től 1906-ig a Szabadelvű Párt alelnöke, 1910-től a Nemzeti Munkapárt elnöke volt.⁷³ A kormánypárti politikusok főrendiházi elnökké, alelnökké kinevezése jelezte, hogy a liberális kormányok a főrendiház vezetését bizalmi pozíciónak tekintették, még akkor is, ha erőteljes konzervatív ellenzéki csoportosulások – az egyházpolitikai kérdéseket kivéve – nem formálódtak az intézményen belül.⁷⁴ A főrendiház elnökségének szoros kapcsolatát a mindenkori kormány(párt)hoz mutatják a kormány(párt)-változásokhoz kötődő személycserék is. Az 1906–1910. évi országgyűlés elején így kapott házelnöki kinevezést gr. Dessewffy Aurél, aki alkotmánypárti mandátumáról mondott le, hogy elfoglalja a főrendiház elnöki tisztségét, amelyre a koalíciós kormány javasolta. 1910-ben a Wekerle-kormány helyére lépő új kormány kinevezését még megvárta, de még az Alkotmánypárt feloszlása és a Nemzeti Munkapárt megalakulása előtt lemondott. Már ez utóbbi események után, 1910 februárjának végén egy magánlevélben így indokolta lemondását: „Visszavonulással magamhoz akartam következetes lenni egyrészt, másrésztől Béccsel szemben akartam demonstrálni egy kissé – bár ezzel az eseményeket feltartóztatni nem lehet!”⁷⁵ Szintén pártpolitikai megfontolásból eredt, hogy 1912 szeptemberében Lukács László miniszterelnök azt a Vavrik Bélát javasolta alelnöknek, akire korábban igazságügy-miniszterként számított. Br. Jósika Samu, Vavrik Béla és gr. Széchényi Bertalan 1917. június 18-án, a nemzeti munkapárti kormányt felváltó koalíciós kormány kinevezését követő napokban benyújtott

73 Jónás K.–Villám J.: i. m. (1. jz.) 230.

74 Aminek természetesen okai lehettek a kormányt támogató elnökök is.

75 MNL-OL Wlassics család levéltára, Wlassics (I.) Gyula báró (P 1445) 8. d. 26. t. 106. alt. Gr. Dessewffy Aurél levele br. Wlassics Gyulának. Bp., 1910. febr. 26.

közös lemondásában „a politikai viszonyokban beállott változásra” hivatkozott.⁷⁶ Az új elnökség mindhárom tagja kötődött az új kormányt támogató pártokhoz: Hadik-Barkóczy elnök 1904–1905-ben alkotmánypárti képviselő, Günther alelnök 1905–1910 között függetlenségi párti honatya, 1907–1909 között miniszter, Kemény Árpád pedig 1906-tól 1910-ig Alsó-Fehér megye főispánja volt. Az újabb kormányváltást nem kísérte személycseré a főrendiház elnökségében, a Wekerle-kormány átalakítását, a Munkapárt felé tolódását követően azonban lemondott Hadik-Barkóczy, majd a választójogi törvényjavaslat általánosságban történő képviselőházi elfogadását követően az alelnökök is. Az új elnök, Wlassics Gyula képviselői pályafutását a Szabadelvű Pártban kezdte 1892-ben, és az Alkotmánypártban fejezte be 1906-ban. Az alelnökök közül gr. Béldi Ákosnak volt a Munkapárt elődpártjához szorosabb kötődése, amennyiben 1888-tól tizenhét éven keresztül Kolozs megye főispánja volt. Gr. Keglevich Gábor csak az 1875. évi választásig volt a Szabadelvű Párt tagja, miután követte a fúzióba a Deák-pártot, amelynek 1872-től országgyűlési képviselője volt. A személyek kiválasztásánál további szempontoknak is szerepe lehetett, így Csáky 1900. évi kinevezésekor a Szabadelvű Pártba visszatért disszidens jutalmazása, egyszersmind a képviselőházi politizálásból kikapcsolása. Továbbá azt is meg kell említeni, hogy akadtak kormánykurzusokon átvélő alelnöki pályák is, mint br. Kemény Kálmáné és gr. Széchényi Sándoré.

A főrendiházi elnökök, alelnökök prozopográfiai vizsgálata

A továbbiakban a dualizmus kori főrendiházi elnökök és alelnökök prozopográfiai vizsgálatát végzem el néhány szempont alapján, különös tekintettel arra, hogy a főrendiházi reform hozott-e ezek tekintetében valamilyen változást. A leginkább szembeötlő különbség az 1885 előtti és utáni időszak között az elnökséget betöltő személyek számában mutatkozik. 1867-től a főrendiház reformjáig az elnöki és alelnöki pozíciót összesen öt személy töltötte be (Szögyény-Marich alelnök, majd elnök is volt), ezzel szemben 1885–1918 között huszonegy főrend (Vay Miklós, Szilágyi, Csáky, Károlyi Tibor, Jósika alelnök, majd elnök is volt). Ha az elnököket és alelnököket külön tekintjük (figyelembe véve az alelnöki poszt 1885-ös megkezdését), a főrendiháznak a dualizmus első két évtizede alatt három elnöke és há-

76 MNL-OL K 3 1917-221., 66. cs. 1. t. Gr. Esterházy Móric miniszterelnök válaszlevele br. Jósika Samu főrendiházi elnöknek. 1917. jún. 20. (Másolat.) Br. Jósika Samu korábban így nyilatkozott politikai helyzetéről: „Amidőn az elnöki széken ülök, pártokon kívül kell magamat tekintenem, de jogosítva érzem magamat arra, hogy az életben politikai párthoz tartozzam. Ennélfogva tartozom is párthoz: a Nemzeti Munkapárthoz. Ebben a tekintetben pedig mindig azt tapasztaltam, hogy mindenkor nyíltan s közvetlenül mondhatom el minden kérdésben pro es contra nézetemet és ezért soha sem üldöztetést nem szenvedtem, sem terrort nem tapasztaltam.” Ugyanebben a felszólalásában utalt a gr. Tisza István miniszterelnökhöz fűződő, „hosszú évek óta tartó” barátságára is. FN 1910–1918. III. 1914. febr. 27. (53. ülés) 139.

rom alelnöke, ezzel szemben a következő harminc évben kilenc elnöke és tizenhat alelnöke volt. A különbséget az elnökök hivatali idejének hosszában mutatkozó eltérések is jól szemléltetik. A leghosszabb ideig működő elnök az 1885 előtti időszakban Mailáth György volt, aki tizenhat évig állt az intézmény élén, a reform után br. Vay Miklós valamivel több, mint hat évig volt elnök (és előtte négy éven keresztül alelnök). Az 1885–1918 közötti időszak második leghosszabb elnöksége Csáky Albin 1900 októbere és 1906 februárja közötti, két országgyűlést magában foglaló elnöki megbízatása volt. Az 1885 előtti időszak legrövidebb elnöksége ’Sennyey Pálé volt 1884–1885 folyamán: kevesebb, mint egy év, de miután a reform után újra kinevezték, még három évig (haláláig) a főrendiház élén állt. Így összességében hosszabb ideig volt elnök, mint az 1883 májusától 1884 decembereig elnöklő Szogyény-Marich (aki viszont elnöksége előtt nyolc évig alelnök volt). A reform után az utolsó főrendiházi elnöknek, Wlassics Gyulának volt a legrövidebb a hivatali ideje (kevesebb, mint öt hónap). Hivatali elődje, Hadik-Barkóczy egy évig, a korábbi elnökök közül az 1890-es évek második felének két elnöke (Tóth Vilmos, Károlyi Tibor) két-két évig, a többi elnök (’Sennyey, Szlávy, Dessewffy, Jósika) pedig három–öt évig töltötte be az elnöki tiszteletet.

1885 előtt a leghosszabb ideig – tíz évig – gr. Cziráky János volt alelnök (1865-től 1875-ig), 1885 után br. Kemény Kálmán azonban egy évvel még öt is túlszárnyalta (1900–1911). Cziráky második hivatali időszaka (1883–1884) volt a legrövidebb alelnöki időtartam a reform előtt, míg Szogyény nyolc, Vay két évig (majd a reform után további három évig) működött alelnökként. A főrendiházi reform utáni évtizedek alelnökeinek fele legalább öt évig viselte tisztségét. Az öt évnél rövidebb hivatali idejű nyolc főrendi közül négyen (két alelnökként) a világháború utolsó éveiben töltötte be tisztségét, mindnyájan lemondással távoztak, a többi négy közül viszont kettőnek (Vay Miklós, Jósika) főrendiházi alelnöksége elnökké kinevezése miatt fejeződött be. Alelnökként, majd elnökként Szlávy József összesen tizenhárom évig volt a főrendiház elnökségének tagja, Károlyi Tibor összesen tizenkét évig, ezzel megközelítették Mailáth György tizennégy éven át tartó elnöki periódusának hosszát. Vay Miklós összesen tíz évig, Csáky Albin majdnem kilenc évig, Jósika Samu pedig több mint hat évig vett részt a főrendiház vezetésében alelnöki, majd elnöki poszton. A tisztség időtartamára vonatkozó adatok az elnökök által végzett munka mennyisége szempontjából természetesen nem feltétlenül mérvadóak, hiszen például az 1870-es éveknek a főrendiházi üléseket tekintve relatíve eseménytelen korszaka lényegesen különbözött az 1892–1896. évi országgyűlés időszakától, továbbá a háború alatt a főrendiház sokkal ritkábban tanácskozott, mint korábban.

Az egyes elnökök, alelnökök távozásának okát tekintve azt tapasztaljuk, hogy az 1867–1885 közötti elnökségekből lemondás útján mindössze egy fő (Szogyény-Marich elnök 1884-ben) távozott, a többiek vagy nem nevezte ki ismét az uralkodó (Czirákyt 1875-ben), vagy elhunytak (Mailáth, Cziráky). Az 1885 utáni tíz elnökből hat lemondott politikai (Csáky első ízben, Dessewffy, Jósika, Hadik-Barkóczy) vagy egészségügyi okból (Szlávy, Károlyi Tibor, Csáky másod-

szor), és csak három hunyt el elnökként ('Sennyey, Tóth Vilmos, Vay). Az alelnökök közül a dualizmus első két évtizedében senki sem mondott le, a következő harminc év tizenhat alelnökéből négy közvetlenül elnök lett (Vay, Szlávy, Károlyi, Jósika), tízen pedig lemondással távoztak; ezek felénél egyértelműen kimutatható, hogy a lemondásra politikai okból került sor.

A reform előtti időszak elnökei, alelnökei közül ketten (Mailáth, Cziráky) negyvenes éveikben jártak, egy megközelítette a hetedik évtizedet (Szógyény-Marich), egy pedig (Vay Miklós) a nyolcadik ikszet is túllépte, amikor először kinevezést nyert az elnökségbe. Az 1885 utáni elnökök, alelnökök (huszonegy személy) csaknem fele a tisztségre történt első kinevezése idején hatvanas éveikben járt. Hárman negyvenes éveikben (Csáky, Károlyi, Széchényi Bertalan), ketten az ötvenesekben (Kemény Árpád, Hadik-Barkóczy), öten hetvenes éveikben (közülük hárman aktív vagy nyugalmazott bírók voltak), Vay Miklós pedig 86 évesen lett a főrendiház elnöke.

Az ausztriai Urak Háza elnökségének tagjai, íratlan szabály alapján, mindenkor az arisztokrácia sorából kerültek ki. 1885 előtt a magyar főrendiház elnökségének valamennyi tagja nemesi származású volt, de az öt személyből kettő nem volt arisztokrata (Mailáth, Szógyény-Marich).⁷⁷ Az 1885–1918 közötti elnökségben nyolc grófot és hét bárót találunk, további négy főrend (Daruváry, Ernuszt, Szlávy, Tóth Vilmos) pedig nemesi címmel rendelkezett. Az elnökséget betöltők 90%-ának tehát nemesi rangja volt. Ez, továbbá az, hogy az elnökség főnemesi rangú tagjai Wlassics Gyula kivételével valamennyien patinás főnemesi nemzetségek leszármazottai voltak, jelzik a főrendiháznak a polgárosodó társadalmon belüli zárvány jellegét. Ugyanakkor némi elmozdulást jelez, hogy az 1910-es évek második felének alelnökei közül kettő, Günther Antal és Vavrik Béla nem volt nemes.⁷⁸ Günther valóságos belső titkos tanácsos cím birtokosa volt, Vavrik viszont, habár csak királyi tanácsos, kúriai alelnökként társadalmilag szintén tekintélyes pozíciót töltött be.⁷⁹

Az 1867–1885 közötti időszak elnökei, alelnökei tisztségük betöltése idején örökös jogon és országzászlósként voltak a főrendiház tagjai, emellett Szógyény-Marich főispánként is. A ház 1885 és 1918 közötti tíz elnöke közül hat örökös jogon volt tagja a főrendiháznak, közülük elnöksége idején három kizárólag ekként. Egy választott tag (br. Jósika), továbbá egy kinevezett tag (Tóth Vilmos) és egy főbíró (Wlassics) is volt az elnökök között. A főrendiház elnökei között két koronaórt találunk, egyikük (Vay Miklós) azonban örökös jogon és protestáns egyházi vezetőként is tag volt. Az 1885 utáni tizennyolc alelnök fele volt hivatali ideje alatt örökös jogon – vagy akként is – tagja a főrendiháznak. Három főnemesi rangú választott tag (Kemény Kálmán, Jósika, Béli), két élethossziglan kineve-

77 Fiaik azonban grófi rangot és örökletes főrendiházi tagsági jogot kaptak.

78 Legalábbis a Királyi könyvekben nem szerepel, hogy nemesek lettek volna, és életrajzaik sem utalnak a nemességre.

79 Ogy. almanach 1910–1915.

zett tag (Daruváry, Ernuszt), két főbíró (Günther, Vavrik), valamint két koronaőr (Vay, Szlávy) volt az alelnökök között.

Az elnökök, alelnökök sorában tehát 1885 után számukat tekintve továbbra is a születési jogon tagok domináltak, ugyanakkor a főrendiház vezetésében (az elnökség összességét tekintve) nagyjából a tagságon belüli arányukkal megegyező (élet-hossziglan kinevezett tagok)⁸⁰ vagy annál nagyobb mértékben (főbírók, választott tagok) más tagsági csoportokba tartozó főrendek is helyet kaptak. A dualizmus időszakában a főrendiház elnökségében (az ausztriai Herrenhausszal ellentétben) nem találunk sem főherceget, sem hercegi rangú főnemest, sem katolikus főpapot, továbbá más egyházi felekezeti vezetője sem nyert alelnöki, elnöki kinevezést. Ennek okát a hazai politikai hagyományokban, a katolikus és az ortodox püspöki kar politikai alapállásában, valamint a magyar liberális kormányzat szekularizációs törekvéseiben látjuk. Mindemellett azonban tetten érhető a felekezeti szempontok érvényesülése, amennyiben 1885 után a főrendiház háromtagú elnökségének két római katolikus tagja mellett a harmadik minden esetben protestáns (református) volt (a főrendiházi elnökségig közülük azonban csak br. Vay Miklós jutott el). Részben erre, de részben további, még feltárára váró okokra⁸¹ vezethető vissza az erdélyi származású főrendiházi tagok viszonylag magas száma az elnökségben az 1910-es években (tizenkét elnök, alelnök közül négy: br. Jósika Samu, br. Kemény Árpád és Kálmán, gr. Béli Ákos).

A főrendiházi elnökség valamennyi tagja többéves, gyakran több évtizedes törvényhozási tapasztalattal rendelkezett. A főrendiház 1885 utáni vezetőinek kétharmada korábban országgyűlési képviselő is volt, Szlávy József ezenkívül rövid ideig a képviselőház elnöke. Az elnöki székbe jellemzően korábbi alelnökök kerültek, a dualizmus időszakában mindössze három olyan főrendiházi elnök volt (Tóth Vilmos, gr. Desseffy Aurél, br. Wlassics Gyula), aki előzőleg nem töltött be alelnöki tisztséget. A jegyzői karban való korábbi részvétel kevésbé figyelhető meg, az egész korszakban mindössze egy elnök (Szlávy) és két alelnök (Vay Béla, Széchényi Bertalan) volt korábban főrendiházi jegyző. A főrendiházi bizottságokban azonban jellemzően részt vettek (legalábbis a tagság elvállalása szintjén), volt olyan későbbi elnök (Hadik-Barkóczy), aki egyidejűleg hat főrendiházi bizottság tagja volt.⁸²

A főrendiházi elnökség tagjai között rokoni kapcsolatok nem fordultak elő jelentős számban. A néhány egyedi eset ugyanakkor mutatja a személyi (rokoni) kapcsolatok lehetséges jelentőségét a törvényhozási karrierben. A főrendiház élén 1861-ben, majd 1867–1883 között álló Mailáth György id. Mailáth Györgynek, az 1848–1849. évi országgyűlés főrendiházi elnökének fia volt. Gr. Cziráky János apja, gr. Cziráky Antal Mózes 1825-től 1827-ig tárnokmester, azt követően tizenkét éven keresztül országbíró volt. Br. Vay Béla br. Vay Miklós unokaöccse volt, és

80 Az aránybeli egybeesés nyilván nem tudatosan tervezett volt.

81 Az elnökség erdélyi származású tagjai közül ugyanis többen (Jósika, Béli) katolikusok voltak.

82 A főrendiház elnökeinek bizottsági tagságára ld. *Jónás K.–Villám J.*: i. m. (1. jz.) 439–512.

nemcsak az alelnökségben követte közvetve nagybátyját, hanem a tiszáninneri református egyházkerület főgondnokságában is.⁸³

Széchenyi Bertalan az előző alelnök, Széchenyi Sándor fia volt. A tisztség elnyerését valószínűleg ennek is köszönhette, mert alelnöki kinevezését megelőzően sem szakmai (például agrárpolitikusi), sem politikai téren nem tűnt ki. A mosonmagyaróvári gazdasági akadémián folytatott tanulmányai után hosszabb utazásokat tett, majd segesdi hitbizományi birtokán gazdálkodott. A főrendiházban 1896-tól 1910-ig jegyzőként tevékenykedett és több bizottság tagjává, valamint az igazolóbizottság jegyzőjévé is megválasztották, vezető szerepet azonban egyik bizottságban sem töltött be.⁸⁴ Széchenyi kinevezése – felesége elvált asszony volt – egyben arra utal, hogy az 1910-es években a főrendiházi alelnökök kiválasztása során már nem érvényesültek mereven az erkölcsi konvenciók.⁸⁵ Széchenyi második kamarabeli törvényhozási pályafutása a Horthy-korszakban folytatódott: a felsőház 1927-ben alelnökévé, majd 1935-ben elnökévé választotta, s az utóbbi tisztséget egészen 1943-ban bekövetkezett haláláig betöltötte.

Összegzés

Tanulmányomban az uralkodó által a kormány javaslatára kinevezett főrendiházi elnökök és alelnökök kronologikus bemutatását követően az elnök hivatali feladatait és politikai szerepét ismertettem. Utóbbiról megállapítottam, hogy amíg a dualizmus első évtizedeiben több esetben előfordult, hogy a házelnök a kormány javaslatával szemben ellenzéki pozíciót foglalt el, 1884-től a mindenkori kormányok gondoskodtak arról, hogy megbízható támaszaik töltsék be az elnöki és az alelnöki pozíciót. A főrendiházi elnökök és alelnökök csoportjának prozopográfiai vizsgálata során áttekintettem ezen tisztségek betöltőinek korábbi pályáját, különös tekintettel politikai és törvényhozási tevékenységükre. Megvizsgáltam, hogy a tisztséget milyen életkorban nyerték el, mennyi ideig álltak az intézmény élén, mi volt távozásuk oka. A nemesi rangra és a tagsági jogra irányuló vizsgálat eredményeképpen megállapítottam, hogy 1885 után, különösen az alelnökök esetében megfigyelhető volt kismértékű elmozdulás a polgárosodás irányába. A főrendiházi elnökök, alelnökök személyének kiválasztásában 1885 után a felekezeti szempont érvényesülése is megfigyelhető.

83 Ezen tisztsége révén azonban csak már főrendiházi alelnöksége után, 1901-től volt tagsági jogultsága.

84 *Jónás K.–Villám J.*: i. m. (1. jz.) 492–493. Ezenkívül hét másik főrendiházi tagtársával együtt 1907-től tagja volt a 88 tagú Országos Közlekedési Tanácsnak és a Tarifabizottságnak. A tanács és az annak tagjaiból a kereskedelemügyi miniszter által kinevezett harminctagú bizottság feladatkörét ld. 1907:36. tc.!

85 Széchenyi felesége, gr. Andrássy Natália gr. Széchenyi Aladár elvált neje volt. Széchenyi kinevezését nem gátolta, hogy felesége (Andrássy Manó leánya) családjának tagjai a Tisza-kormány ellenzékéhez tartoztak. Ogy. almanach 1910–1915. 121.

A főrendiházi tisztségviselői kar további része (háznagy, jegyzők, bizottsági elnökök és jegyzők) feladatkörének, összetételének és esetleges díjazásának kérdése ugyancsak kutatásra érdemes téma, amelynek vizsgálatát szintén célul tűztem ki.

VERONIKA TÓTH-BARBALICS

THE PRESIDENTS AND VICE-PRESIDENTS OF THE UPPER HOUSE DURING THE DUAL MONARCHY (1867–1918)

The study examines the selection, functions and activities of the leading functionaries of the Upper House of the Hungarian parliament. Applying the methods of biography and prosopography, the analysis is based on the biographies of the presidents of the Upper House published in 2002, the parliamentary almanachs of the dualist period, archival sources (before all the presidential papers of the Upper House and the archives of the prime ministry), and on the parliamentary prints.

The president and vice-president (vice-presidents after the reform of the Upper House in 1885) were appointed by the ruler upon nomination by the government (acts 1848:4., 1885:7.). In the process of selection considerations of party politics played an increasing role with the passing of years. It could also be observed that the leaders of the Upper House gradually ceased to hold parallelly dignities of medieval origins as well. The study enumerates the official functions of the president according to the legal regulations and the domestic rulings of the Upper House. It also compares them with the competences of the presidents of the House of Representatives and of the Austrian Herrenhaus. As for the political roles of the presidents and vice-presidents, whereas in the first decades of the dualist monarchy they frequently took an oppositional stance, after 1884 they were staunch supporters of the governing party.

The prosopographical analysis examined the social origin and rank of the presidents and vice-presidents, their confession, age, office term, as well as the causes of their leaving the office. Although the presidential body of the Upper House was dominated throughout by aristocrats who were members of the House by perpetual right, after 1885 members by non-perpetual right and even politicians of a bourgeois background were elected into the leading body. The selectional procedure was influenced by factors other than mere political fidelity. Thus, after 1885 one member of the body was always Calvinist. While the persons appointed as president and vice-president were generally politicians who had passed their middle age, after 1885 the average age of the leading body increased. This, however, was only one of the reasons why the time spent in office contracted: another was the closer attachment of the presidential body to the government in office. A clear proof of this ever closer attachment is that while in the period between 1867 and 1885 only one among the six presidents and vice-presidents resigned for political reasons, between 1885 and 1918 this ratio was 11 to 25.

CONTENTS

STUDIES

Boglárka Weisz: Who Was the First Treasurer? The History of the Treasurer's Office in the 14th-Century	527
Veronika Tóth-Barbalics: The Presidents and Vice-presidents of the Upper House during the Dual Monarchy (1867–1918)	541
Barna Ábrahám: Slovak Press and Government Press Policy in the Years of the Great War	565
Zsuzsanna Varga: Land Reforms in Central and Eastern Europe after World War II	583

WORKSHOP

Dániel Bácsatyai: Legal Education, Historiography and Chancellery in 14th-Century Hungary	607
András Vadas: Questions of the Terminology and Meaning of the Term <i>locus molendini</i> in the Middle Ages	619
Orsolya Manhercz: Re-acting the Trauma of 1848–1849 during the Imperial Visit of 1852	649

REVIEW ARTICLE	663
-----------------------	-----

OEUVRE	671
---------------	-----

E számunk szerzői

ÁBRAHÁM BARNA PhD, tud. munkatárs (MTA BTK TTI) • BÁCSATYAI DÁNIEL PhD-jelölt (Pázmány Péter Katolikus Egyetem) • KRÁSZ LILLA PhD, egy. adjunktus (ELTE) • MANHERCZ ORSOLYA PhD, egy. adjunktus (ELTE) • TÓTH-BARBALICS VERONIKA főosztályvezető (Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár) • VADAS ANDRÁS PhD, egy. tanársegéd (ELTE), PhD-jelölt (Közép-európai Egyetem) • VAJNÁGI MÁRTA PhD, egy. adjunktus (ELTE) • VARGA ZSUZSANNA, az MTA doktora, egy. docens (ELTE) • WEISZ BOGLÁRKA PhD, tud. főmunkatárs (MTA BTK TTI)

MTA BTK TTI = Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézet

ELTE = Eötvös Loránd Tudományegyetem

Folyóiratunk közlési szabályzata a www.tti.btk.mta.hu honlapon olvasható